

Literarna zgodovina med narativnostjo in interdisciplinarnostjo

Dejan Kos

Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, Koroška 160, SI-2000 Maribor
dejan.kos@uni-mb.si

Pretekla desetletja so privedla do družbenih sprememb, ki razkrajajo podlago tradicionalnega literarnega zgodovinopisja. Reakcije stroke so pogosto precej radikalne in segajo od popolnega zavračanja literarnozgodovinskih sintez do poskusov njihove poststrukturalistične dekonstrukcije. Razprava v osnovnih črtah zariše model, ki se opira na sociološko-sistemske obravnave literature in je usmerjen v zmerno prenavo discipline. Izhajajoč iz pojma interdisciplinarnosti nakazuje rešitve nekaterih konceptualnih in epistemoloških problemov.

Ključne besede: literarna zgodovina / literatura in družba / sociologija literature / interdisciplinarnost / sistemska teorija / teorija komunikacije

Problemi literarnega zgodovinopisja

Prve literarnozgodovinske refleksije v zahodni kulturi najdemo v 4. in 5. poglavju Aristotelove *Poetike*, kjer sta v nekaj odstavkih obravnavana »izvor in začetni razvoj poezije« (65), zlasti tragedije in komedije. Aristotel med drugim zastavlja vprašanje o najvišji razvojni stopnji tragedije kot gledališke uprizoritve in prihaja do teleološkega sklepa, da se je razvoj ustavil, ko je zvrst »dosegla lastne naravne oblike.« (67) V 1. st. pr. n. št. se je pri Dioniziju Halikarnaškem nato prvič pojavila shema, ki je literarnozgodovinske procese opisala kot ciklično prehajanje posameznih faz, njene različice pa so v povezavi s problemom periodizacije postale priljubljene zlasti v obdobju zgodnjega novega veka (S. Polentone, J. C. Scaliger). V času od antike do 18. stoletja so bili razen tega razširjeni tudi biografski in bibliografski katalogi kanoniziranih avtorjev in besedil. Služili so predvsem didaktičnim namenom ali pa umestitvi njihovih sestavljavcev v ustrezne kulturnozgodovinske kontekste (Fuhrmann 59).

Kot samostojna disciplina se je literarna zgodovina vzpostavila v 19. stoletju, ko so arhiviranje podatkov nadomestila načela pojasnjevanja in

vrednotenja. Rezultat teh prizadevanj so bile večinoma sinteze, utemeljene na ideji teleološkega razvoja kulturne identitete in postavljene v funkcijo ideološke, nacionalne in didaktične instrumentalizacije (G. G. Gervinus, G. Lanson, F. de Sanctis, W. Scherer). Pripovedne totalitete so postale kot »'véliki' žanr« (Juvan 27) ena najrepresntativnejših zvrsti tedanje dobe. Na paradigmatičen način so namreč povezale temeljne kategorije vrednostnega sistema t. i. klasične moderne: emfatični pojem subjekta, zgodbo o družbenem napredku, idejo naroda, reprezentativnost kanonizirane kulture in koncept umetniške avtonomije.

V naslednjo fazo je prešlo literarno zgodovinopisje v drugi polovici dvajsetega stoletja. V obdobju reorganizacije simbolnih in vrednostnih sistemov, spremenjenih mehanizmov družbene integracije, konca teleoloških pripovedi, razpršitve osebnih in kulturnih identitet, hitrega vzpona naravoslovnih in družboslovnih znanosti, komercializacije umetnosti in širjenja novih (medijskih) tehnologij so se tradicionalni pogledi na književnost in njeno zgodovino pokazali v arhaični luči. Problemi 'vélikega' žanra so postali vidni na vseh ravneh:

- na spoznavni ravni skonstruiranost,
- na konceptualni ravni ideje celovitosti, totalitete in teleološkosti, pa tudi kavzalnost pri razumevanju razmerja med literarnimi besedili in njihovimi konteksti,
- na vrednostni ravni družbeno-ideološka pogojenost kriterijev izbora in organizacije gradiva, posebej pa nacionalna ideja kot dejavnik kanonizacije,
- na metodološki ravni narativnost in fabulativnost,
- na epistemološki ravni pa nesorazmerje med heterogenostjo »predmeta obravnave« in homogenostjo njegove praviloma šibke teoretične podlage.

Literarna zgodovina se je na spremenjen položaj odzvala na različne načine: metodološka, spoznavnoteoretična in epistemološka kritika tradicionalnih izhodišč jo je približala družboslovnim disciplinam, zlasti sociološko-sistemskim modeliranjem omrežij literarnih pojavov (N. Luhmann, P. Bourdieu, S. J. Schmidt, G. Rusch); poststrukturalistična in postmodernistična gesla o koncu zgodovine in razkroju velikih pripovedi so jo ob dvomih v smiselnost nadaljnega obstoja discipline preusmerila v dekonstrukcijo modernističnih podlag in – vsaj na teoretični ravni – k zagovarjanju pojmov nelinearnosti, neteleološkosti, diskontinuitete, fragmentarnosti, nenarativnosti (M. J. Valdes, L. Hutcheon, D. Hollier); kulturološki obrat k zgodovini pa je našel svojo uresničitev v dialoških in multikulturnih konceptih novega historizma, *gender studies*, kulturne zgodovine, literarne antropologije in postkolonialnih študij (S. Greenblatt, H. White, C. Geertz).¹

Podlaga pričujočega modela so sociološke in sistemske obravnave književnosti, ki odgovore na aktualna literarnozgodovinska vprašanja iščejo v sistematični in teoretično reflektirani kontekstualizaciji svojega raziskovalnega področja.² Preusmeritev pozornosti h kontekstom literarne komunikacije ima v literarni zgodovini dolgo tradicijo – začenja se pozitivizmom, sociologizmom in psihologizmom, nadaljuje pa z marksističnimi, produkcijskimi in recepcijskimi estetikami. Te težnje nadgrajujejo socialnozgodovinske študije, ki poudarjajo strukturno in funkcijsko vpetost literature v njena družbena okolja, vendar pa – tudi v novejših primerih – praviloma ne ponujajo prepričljivih razlag o vplivu teh dejavnikov na organizacijo omrežja literarnih pojavov. Prav to pa je cilj sistemskih in empiričnih študij, med katerimi so najpomembnejše teorija literarnega polja (P. Bourdieu) in konstruktivistični koncepti literarnega sistema (N. Luhmann, S. J. Schmidt, G. Rusch).³

Bourdieu je svoj pogled na književnost razvijal od srede šestdesetih let prejšnjega stoletja, najboljše v delu *Zakoni umetnosti: geneza in struktura literarnega polja* (1992). Osrednji teoretični pojem opredeli kot splet dveh sistemov – družbenih položajev in simbolnih vrednosti –, kar pomeni, da notranjo logiko literarnega polja proučuje v njeni povezanosti s simbolnimi sistemi različnih (predvsem ekonomskih) družbenih pozicij. V tem kontekstu razvije koncepte habitusa (vzorec družbenega ravnanja, ki strukturira življenjski slog posameznikov in družbenih skupin), kulturnega kapitala (družinsko ozadje, izobrazba, znanje, kulturni produkti v zasebni lasti, akademski nazivi) in družbenega kapitala (družbene mreže, medsebojno poznavanje in priznavanje). Izhaja iz premise o avtonomiji (modernega) literarnega polja, ki pa jo razume kot strukturno in funkcijsko homologijo med komercialnimi in nekomercialnimi dejavniki. Ideja estetske avtonomije se s tega vidika razkriva kot iluzija in ideološki konstrukt, saj zanemara svojo vpetost v družbena in ekonomska okolja. Bourdieujev koncept odlikujeta relationalno mišljenje in historizem, ki presegata kavzalno logiko mehanicistične determiniranosti.

Luhmannovo razumevanje sistemske teorije (*Socialni sistemi: očrt splošne teorije*, 1984) je zasnovano na domnevi o avtopoetičnosti komunikacijskih dejanj, zaznamujejo pa ga še spoznavnoteoretične predpostavke o konstrukcijski naravi resničnosti, pojmi samoorganizacije in samoregulacije in teze o ločenosti kognicije in komunikacije, binarnem kodiranju in različnih ravneh sistemske kompleksnosti. Koncept ima precejšen vpliv tudi na literarno zgodovinopisje. Bolj kot modeli t. i. sistemske teorije književnosti (N. Werber, G. Plumpe), ki prevzemajo sporno tezo o avtopoetičnosti komunikacije, je razširjena S. J. Schmidtova različica sistemske usmeritve v okviru diahrona aplikacije empirične literarne znanosti. V študijah O

pisanju literarnih zgodovin (1985) in *Samoorganizacija družbenega sistema literatura v 18. stoletju* (1989) postanejo ob komunikacijskih dejanjih predmet obravnave tudi njihovi nosilci («aktanti») s svojimi biološkimi in kognitivnimi značilnostmi na eni strani in vpetostjo v družbeno oz. kulturno okolje na drugi. Še vedno pa se Luhmannov vpliv kaže v prevzemanju (in nadgradnji) konstruktivističnih predpostavk, v tezah o avtonomiji, funkcionalni diferenciranosti, samoreferencialnosti in samoorganizaciji literarnega sistema, v konceptualizaciji medijev kot instrumentov strukturnega spoja med kognitivnostjo in komunikacijo, pa tudi v prepričanju o nezdržljivosti predmodernih in modernih literarnih diskurzov. Posledica delnega prevzemanja Luhmannove terminologije je strukturno neskladje na teoretični ravni, saj sta denimo predpostavki o literaturi kot sistemu komunikacijskih dejanj in o ločenosti kognicije in komunikacije v nasprotju z zahtevo po umestitvi sporazumevanja v kontekst kognitivnih procesov. Schmidt zlasti tega drugega protislovja ne razreši, ne ponuja pa tudi enoznačnega odgovora na vprašanje o funkcionalni diferenciaciji literarnega sistema. Po eni strani kot temeljna razmejitvena kriterija navaja literarni konvenciji estetičnosti in polivalenčnosti, po drugi strani pa razvije tipologijo delovalnih vlog, ki je z omenjenima konvencijama usklajena le deloma. Tako so denimo vloge literarnih posrednikov (založniki, knjigararji itd.) na strukturni ravni del literarnega sistema, čeprav jih s stališča razmejitvenih kriterijev ne moremo prištevati k literarnim komunikacijskim dejanjem. Schmidt tako na sinhroni kot tudi na diahroni ravni zagovarja eksplicitnost pri navajanju spoznavnih in teoretičnih izhodišč, sistemskost pri opisu relevantnih pojavov in preseganje instrumentalizacije na uporabni ravni, vendar kljub heteronomnosti nekaterih literarnih komunikacij vztraja pri trditvi, da moderni literarni sistemi v celoti in na način samoorganizacije vzdržujejo diferenco v razmerju do okolja.

Rešitev problema ponuja G. Ruschev pragmatični koncept sistema (*Literatura v družbi*, 1993), ki literaturo opiše kot nehomogeno področje estetske uporabe komunikacijskih sredstev, čigar obstoj in pojavne oblike so utemeljene v kognitivnih in (neliterarnih) družbenih mehanizmih. Ti mehanizmi se prepletajo in v večji ali manjši meri učinkujejo na različnih ravneh, tako da v nekaterih primerih nad estetskimi prevladujejo pravni, v drugih ekonomski in v tretjih denimo politični vidiki. Ustrezno diferenciran je tudi seznam literarnih delovalnih vlog, ki v sodobnih literarnih sistemih razen avtorjev, bralcev, založnikov, literarnih znanstvenikov, prevajalcev, kritikov, interpretov, knjigararjev itd. vključujejo denimo tudi stavce in tiskarje, režiserje in producente (na področjih gledališča, filma, televizije in drugih medijev), učence in učitelje, poslovneže in administrativno osebje (na področjih založništva in knjigotrštva), sodnike in politike

(kadar razsojajo npr. o avtorskih pravicah oz. sprejemajo zakone o kulturni politiki) itd. Tipologija delovalnih vlog in koncept samoorganizacije se s tega vidika kažeta kot ovira diferenciranemu pogledu.

Ruschev koncept ni naletel na širši odziv, kar je nekoliko presenetljivo, saj se zdi, da ga je mogoče učinkoviteje kot Luhmannovega in Schmidtovega uporabiti kot instrument pri organizaciji heterogenih zgodovinskih podatkov. Pragmatično razumevanje razmerja med avtonomnimi in heteronomnimi silnicami ga razen tega približuje Bourdieuevi zasnovi literarnega polja, konstruktivistična samorefleksija pa poststrukturalističnim in novohistoričnim tezam o dialoški naravi literarnozgodovinskega diskurza.

Literarna zgodovina na Slovenskem

Zametki slovenskega literarnega zgodovinopisja segajo v prvo polovico 19. stoletja, ko izideta Pohlinova retrospektivna bibliografija, *Bibliotheca Carnioliae* (1803), in Čopova bio-bibliografska, v nemščini napisana *Literatura Slovenecv* (1831). V drugi polovici stoletja so sledili biografski in bibliografski pregledi slovenskega slovstva (J. Kleinmayr, K. Glaser), pri katerih je že opazen premik k formalnemu izoblikovanju literarne zgodovine kot samostojne stroke (Dolinar, *Pozitivizem* 83). Naslednje obdobje, ki je v znamenju osrednjega položaja literarne zgodovine v razmerju do ostalih področij literarne vede, se začne s povezovanjem duhovnozgodovinskih in pozitivističnih metod (I. Prijatelj, J. Kelemina), nadaljuje s pozitivistično (F. Kidrič) in kavzalnohistorično (A. Ocvirk) kritiko duhovne zgodovine in konča v petdesetih letih z ideološkimi modeli nacionalne afirmacije (A. Slodnjak, t. i. Matičina *Zgodovina slovenskega slovstva*). V naslednjih treh desetletjih historične obravnave ob konkurenci z ahistoričnimi teoretičnimi usmeritvami izgubljajo svoje osrednje mesto v literarni vedi, še vedno pa so pod močnim vplivom duhovne zgodovine in pozitivizma (J. Kos, J. Pogačnik, F. Zdravec).

Od začetka devetdesetih let do danes zgodovinopisje na Slovenskem še vedno ni prevladujoča tema literarnovednih študij, preide pa v fazo vsestranskega in tehtnega premišljanja lastnih izhodišč. Zaznamujejo ga tipične dileme pozne moderne, ki ne problematizirajo le dostopnosti predmeta literarnozgodovinskih obravnav, temveč zgodovinsko mišljenje nasploh. Odločilni premik v primerjavi s prejšnjimi obdobji pa je viden predvsem v težnji po povezovanju diahronega polja s teoretično refleksijo različnih provenienc.⁴ Prizadevanja dosežejo enega od vrhov z izidom prve monografije na Slovenskem, posvečene temu področju: *Kako pisati literarno zgodovino danes* (2003, angleška različica, *Writing Literary History*, 2006). Repertoar

obravnanih tem priča o razponu slovenske literarnozgodovinske misli in je popolnoma v duhu aktualne diferenciranosti discipline. Gre predvsem za dileme, povezane z razpadom teleoloških pripovedi, raznovrstnostjo konceptualnih izhodišč, perspektivami tradicionalnih in novih modelov, razkorakom med teorijo in prakso, uporabno vrednostjo, funkcijskimi razsežnostmi ter epistemološko, spoznavno in kulturnozgodovinsko podlago discipline. Kljub raznovrstnosti prispevki izhajajo iz skupnega prepričanja, da je pisanje literarnih zgodovin – seveda z značilnimi pridržki – še mogoče in smiselno. Kot smernice predlagajo: hipertekstni model, ki ustreza intertekstualnosti, nelinearnosti, nehierarhičnosti, večperspektivnosti, odprtosti, dialoški in ireduktibilni kompleksnosti zgodovinskega diskurza (M. Juvan); filozofsko utemeljeno duhovnozgodovinsko metodo kot težišče metodološkega pluralizma (J. Kos); izostritev zavesti o neizbežni narativnosti literarnega zgodovinopisja (L. Kralj); umestitev discipline v družbeno polje, ki ga določajo novi teoretični izzivi, pričakovanja potencialnih bralcev, širše družbene oz. kulturne razmere in pomen literature za posameznikovo individualno in kolektivno eksistenco (D. Dolinar), opredelitev namena, dosega, družbenih implikacij in funkcij literarne zgodovine v luči sistemsko-empiričnih pristopov (M. Dovič), razumevanje subjekta izjave kot raziskovalnega področja literarne zgodovine (I. Verč), mrežno prezentiranje mnogoterosti literarnih pojavov, povezanih z literarnoteoretskimi in kulturološkimi analizami na presečiščih teh prezentacij (J. Škulj), ohranjanje refleksivne in diskontinuirane pripovedi kot prizorišča historične izkušnje temporalnosti in literarnozgodovinskih tekstnih struktur (A. Koron), metodo tkanja spominskih fragmentov v literarnozgodovinski kontekst malih zgodb (J. K. Štrajn), preusmeritev znanstvene pozornosti k delu in deležu literarnih ustvarjalcev (S. Borovnik). Ob naštetih je potrebno omeniti vsaj še dva avtorja, ki sooblikujeta aktualno literarnozgodovinsko razpravo na Slovenskem: T. Virk z ovrednotenjem novih literarnozgodovinskih paradig in s predlogi o možnostih prenove discipline in M. Hladnik z uvajanjem empiričnih in preštevalnih metod ter s kritičnim premislekom o pomenu empiričnih in hermenevtičnih usmeritev.

Pričujoča razprava skuša na podlagi omenjenih študij oblikovati model, ki bi upošteval zahteve po odprtosti, večperspektivnosti in ireduktibilni kompleksnosti literarnozgodovinskega diskurza (Juvan), neizbežnost narativnih postopkov (Virk, Kralj) pri povezovanju empiričnih in hermenevtičnih metod (Hladnik) in pričakovanja potencialnih bralcev (Dolinar).

Interdisciplinarni model literarne zgodovine

Kratek pregled problemov literarnega zgodovinopisja je pokazal, da je disciplina v konceptualnem in metodološkem pogledu danes bolj diferencirana kot kadarkoli doslej. Enaka ugotovitev velja tudi za predmet njene obravnave: opisi literarni pojavov postajajo prepričljivi šele, ko jih umestimo v heterogen kontekst kognitivnih, komunikacijskih, kulturnih in družbenih dejavnikov. Ker se z njihovim proučevanjem ukvarjajo različne znanstvene vede, je interdisciplinarnost naravni odziv na zapleteno situacijo, sistematizacija teoretičnih izhodišč pa prispevek k učinkovitejšemu modeliranju literarnozgodovinskega polja.

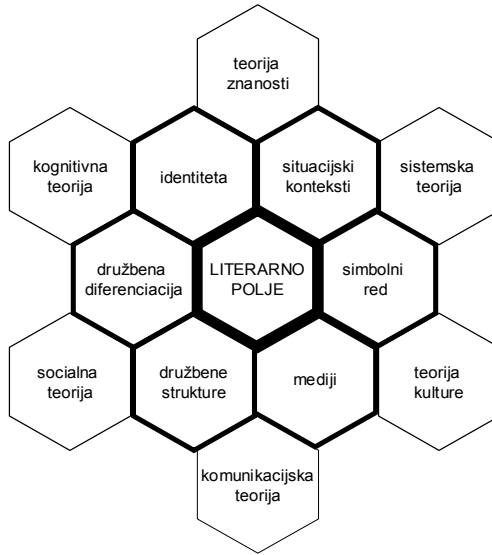
Pričujoči prispevek je umeščen v okvir socioloških in sistemskih obravnav književnosti, pri tem pa ne izhaja le iz kritike tradicionalnega literarnega zgodovinopisja, temveč zavrača tudi logiko systemske samoorganizacije. Literarno polje razume kot heterogen in odprt družbeni prostor, v katerem so posamezni pojavi (besedila, komunikacijska dejanja, institucije, tehnologije itd.) bodisi posredno, bodisi neposredno odvisni od neliterarnih (ekonomskih, pravnih, političnih ipd.) družbenih okolij. Identiteto polja povezuje z diskurzivno operacionalizacijo literarnih elementov t. i. simbolnega reda (literarne konvencije, zvrstne sheme), pri čemer opaža, da tudi na tej ravni neizogibno prihaja do prepletanja z elementi neliterarnih diskurzov. Obravnavani pojavi zato niso ovrednoteni z ozirom na njihovo domnevno imanentno estetsko kvaliteto, temveč glede na (med drugim tudi estetske) učinke, ki jih proizvajajo tako na strukturnih ravneh literarnega polja, kot tudi v neliterarnih družbenih sistemih. Tovrstne predpostavke so podlaga modelu, ki

- kompleksnost in neenotnost literarnozgodovinsko relevantnih pojavov omeji s preglednim repertoarjem temeljnih pojmov: družbena diferenciacija, družbene strukture, simbolni red, mediji, situacijski konteksti in identiteta,

- te pojme opredeli na interdisciplinarnem ozadju kognitivne, socialne, kulturne in komunikacijske teorije,

- s pomočjo systemske teorije skicira očrt tridimenzionalnega literarnega polja, pri čemer enak repertoar uporabi na vseh treh ravneh (individualna komunikacija, literarne institucije in makrostrukture),

- oblikovanje literarnega polja premisli z vidika znanstvenoteoretičnih izhodišč.

Kljub heterogenosti obravnavanih pojavov in nekaterim poststrukturalističnim pomislekom (Juvan 32; Virk 822), model ohranja narativnost in koherenco kot pomembna kriterija pri modeliranju literarnega polja. Razloga sta vsaj dva: spoznavnoteoretični (narativnost in koherenca sta temeljna mehanizma delovanja kognitivnih sistemov) in funkcionalni (potreba bralcev, da bi literarne pojave sprejemali kot predstavno-pomenske sklope v časovnem zaporedju) (Dolinar, *Literarna zgodovina* 103). To pa še zdaleč ne pomeni, da so ohranjene tudi težnje po sintezah teleološkega tipa ali po sklenjenih in normativnih pripovednih totalitetah: na epistemološki ravni so v ospredju neontološkost, variabilnost in kontingenčnost literarnozgodovinskih modelov, na uporabni ravni raznovrstnost in ireduktibilna kompleksnost sistemskih interpretacij, na konceptualni ravni pa teoretični oz. metodološki pluralizem.

Očrt se tako še najbolj približa Bourdiejevi sociologiji literarnega polja in Ruschevi zasnovi večdimenzionalnega literarnega sistema, seveda pa so v ospredju lastni poudarki: omejitev heterogenosti obravnavanega področja z repertoarjem temeljnih pojmov; uravnotežena teoretična oz. interdisciplinarna refleksija tega repertoarja; horizontalna in vertikalna povezanost temeljnih pojmov kot podlaga diferenciranih, vendar tudi komplementarnih sintez; vrednotenje obravnavanih pojavov glede na njihove strukturne in funkcijske učinke na različnih sistemskih oz. družbenih ravneh.

Preden preidemo k opisu posameznih teoretičnih izhodišč in njihovega pomenu za modeliranje literarnega polja, je potrebno omeniti še nekatere problematične plati sistemskih obravnav književnosti. Posebno

težo ima zlasti opozorilo, da se s širjenjem raziskovalnega področja v literarni vedi širita tudi nevarnosti diletantizma in izgube avtonomije. Kontekstualizacija namreč privede literarno zgodovino v stik z disciplinami, ki so od njenega ožjega področja obravnave včasih precej oddaljene, hkrati pa so tradicionalni problemi in metode izrinjeni na obrobje.

Predlagani model zato izhaja iz predpostavke, da je širjenje literarno-zgodovinskega področja z vidika razvoja discipline produktivno le takrat, ko je povezano s tradicionalnimi problemi poetike, estetike, hermenevtike in literarne teorije. Družbeni, kulturni in siceršnji konteksti torej ne bodo obravnavani neodvisno od vprašanj o ustroju, razumevanju in funkciji literarnih pojavov. Pomislek v zvezi z nevarnostjo pomanjkljivih kompetenc lahko razen tega omilimo z ugotovitvijo, da je verodostojnost povzemanja in uporabe rezultatov drugih disciplin vseskozi izpostavljena tudi ekspertni kritiki. Ta je v idealnem primeru skupinskega oz. timskega dela vgrajena že v proces nastajanja tovrstnih konceptov. S tega vidika se širjenje raziskovalnega področja ne kaže le kot nevarnost, temveč bolj kot priložnost za razvoj literarne vede.

Na konceptualni ravni se mora interdisciplinarni pristop izogniti še eni nevarnosti: šibki povezanosti posameznih teoretičnih izhodišč. Zlasti v primerih, kot je pričujoč, ko je diferenciran model skrčen na osnovne poteze, lahko povezovalni elementi ostanejo v ozadju in osnutek pusti vtis taksonomije. Zato je potrebno poudariti, da je eden glavnih ciljev predlaganega modela prav integracija njegovih nosilnih elementov. Repertoarja teorij in temeljnih pojmov tako nista prepletena le na lastnih ravneh, temveč tudi vzajemno: kognitivna teorija denimo ni pomembna le za razumevanje pojma identitete in za spoznavnoteoretično utemeljitev discipline, temveč tudi za razumevanje strukturnih sprememb, medijskih učinkov in simbolnega reda v polju literarne komunikacije; podobna vzajemnost pa velja tudi za ostale teorije in pojme. Z uporabo enakega repertoarja temeljnih pojmov na treh stopnjah sistemske kompleksnosti pa naj ne bi postala razvidna le ireduktibilna kompleksnost obravnavanih pojavov, temveč tudi njihova povezanost – tako v horizontalnem pogledu, kot tudi med nosilci literarne komunikacije, literarnimi institucijami in makrostrukturni literarnega polja.

Literarna zgodovina in teorija znanosti

Premislek o kriterijih lastnega delovanja je seveda temelj vsakršne discipline z znanstvenimi ambicijami.⁵ Pomembni sta vsaj dve področji: spoznavna teorija in metodološka izhodišča.

1) V spoznavnoteoretičnem pogledu prevladujeta danes dve paradigmi: realistična in konstruktivistična. Realisti izhajajo iz domneve o skladnosti med subjektivimi zaznavnimi procesi in objektom spoznanja, konstruktivisti pa so – izhajajoč iz filozofskih in naravoslovnih tradicij – prepričani o operacijski oz. informacijski zaprtosti spoznavnih sistemov in s tem o nedostopnosti sveta, kakršen obstaja neodvisno od zaznav (Glaserfeld 108). Prvi govorijo o približevanju objektivni resnici, drugi pa o kognitivnem modeliranju izkustvenih resničnosti.

Tudi v literarni zgodovini argumentacijski postopki niso neodvisni od spoznavnoteoretičnih izhodišč. Ontološke utemeljitve znanstvenih spoznanj se razlikujejo od tistih, ki o resnici govorijo le v kontekstu kolektivnega védenja neke znanstvene skupnosti. V literarni zgodovini konstruktivistične usmeritve bi dihonomijo med subjektom in objektom nadomestil pojmovni par sistem/okolje, na mesto ontoloških pojmov pa bi stopile kategorije verodostojnosti, učinkovitosti, prepričljivosti, operativne ekonomije ipd.⁶

2) Metodološka izhodišča znanstvenih disciplin uravnavajo postopke urejanja relevantnega empiričnega védenja. Gre zlasti za splošne kriterije znanstvenosti, kot so: upoštevanje metateoretičnih norm (teoretičnost, empiričnost, uporabnost), eksplicitnost, preverljivost, logična, pragmatična in družbena stabilnost rezultatov itd. Ob tem so posamezne znanosti razvile še specifične metode. Literarna zgodovina takšnih metod nima, mora pa – morda bolj kot večina drugih disciplin – povezati celo vrsto heterogenih paradigem. Eden ključnih epistemoloških problemov literarne zgodovine je zato najbrž prav vzpostavljanje kohezijskih razmerij med metodološko neenotnimi izhodišči. Interdisciplinarni pristop se zdi tukaj naravna izbira.

Literarna zgodovina in kognitivna teorija

Kognitivna teorija je za literarno zgodovino pomembna v več pogledih. Po eni strani je nujna za pojasnitev spoznavnoteoretičnih izhodišč, po drugi pa pojasnjuje mehanizme, ki uravnavajo družbena ravnanja in proizvajajo simbolni red.

Kognitivni sistemi so se razvili kot podsistemi organizmov in so potemtakem vseskozi v tesni zvezi z biološkimi funkcijami preživetja, hkrati pa se od živih sistemov razlikujejo po svoji notranji organizaciji. Ker so strukturno manj odvisni od vplivov okolja (informacijska zaprtost), jim genetsko pogojena kompleksnost omogoča skorajda neomejeno variabilnost oziroma poljubnost (kontingenco) pri vzpostavljanju stabilnih stanj (Roth

132). Prav izjemna zapletenost pa lahko privede do orientacijskih težav – zato so kognitivni sistemi razvili mehanizme, katerih osrednja funkcija je optimizacija te poljubnosti. Gre predvsem za narativne organizacijske kriterije (koherenca, celovitost, skladnost s prejšnjimi zaznavami ipd.), s pomočjo katerih sistemi ohranjajo kompleksnost, ne da bi pri tem oslabili orientacijske zmožnosti. Literatura in literarna zgodovina se v tej perspektivi kaže kot posebni strategiji optimizacije kognitivnih stanj.

Čeprav so tovrstni mehanizmi ključni tudi za razumevanje organizacije *kolektivnega* védenja, je ožje področje kognitivne teorije povezano predvsem s problematiko vzpostavljanja *osebnih* identitet (Keupp 95). Prav identitete na individualni ravni so namreč neposreden rezultat kognitivne samoorganizacije – oziroma natančneje: narativno organiziranih biografskih vzorcev. Kognitivna teorija lahko potemtakem s pojasnjevanjem teh samoorganizacijskih procesov, s spoznanji o njihovih strukturnih in funkcijskih vidikih bistveno prispeva tudi k pojasnitvi struktur in funkcij literarnih oz. literarnozgodovinskih pojavov.

Na najsplošnejši ravni so funkcije literarne komunikacije povezane s temeljnimi literarnimi konvencijami – zlasti s fikcionalnostjo in večpomenskostjo (prim. Schmidt, *Grundriß* 219). Prostor komunikacijskih možnosti, ki se z upoštevanjem obeh konvencij zelo razširi, omogoča med drugim preizkušanje potencialnih modelov resničnosti in kulturnih vzorcev. Literarno polje prevzema torej predvsem funkcijo ohranjanja kognitivne fleksibilnosti. Ta je lahko bolj ali manj izrazita – odvisno od stopnje literarne avtonomije in od družbene diferenciranosti v danih zgodovinskih kontekstih. Koncept osebne identitete (npr. motivacije, nameni, pričakovanja, potrebe, kognitivne zmožnosti v povezavi z literarno komunikacijo) dobiva na ta način svoj literarnozgodovinsko relevanten referenčni okvir.

Literarna zgodovina in socialna teorija

Povezava med socialno teorijo in literarno zgodovino najbrž ne potrebuje posebne utemeljitve: urejenost družbenega prostora, predmet družbenoteoretičnih raziskav, se že na prvi pogled kaže kot okvir za razumevanje literarnih pojavov. Ključna sta predvsem temeljna sociološka pojma – družbena diferenciacija (npr. Durkheim) in družbene strukture (npr. Dahrendorf) –, ki sta brez težav uporabna tudi na diahroni ravni.

Diferenciacija se nanaša na tip družbene organizacije in sodi med ključne instrumente pri opisu literarnih polj – ta so recimo v stanovskih družbah organizirana drugače kot v funkcionalno diferenciranih. Pojem družbenih struktur pa označuje stabilne vzorce v polju družbenih interakcij. Opisati

jih je mogoče s pomočjo konceptov standardizacije in (ne)hierarhičnosti. Standardizacija privede do vzpostavitve družbenih (v našem primeru literarnih) vlog in institucij, te pa so organizirane bodisi hierarhično (vpliv elit) bodisi na način t. i. heterarhičnih razmerij (samoorganizacija, kooperacija, mobilnost).

Pojma družbene diferenciacije in družbenih struktur razkrivata tudi nekatere mehanizme, ki povezujejo kolektivne pojave s procesi na individualni ravni. Tako je recimo diferenciranost osebnih identitet (v smislu reflektivnega samozavedanja) le deloma odvisna od bioloških in psiholoških dejavnikov – v odločilni meri vplivata nanjo diferenciranost in dinamičnost družbenega okolja. Medtem ko je za homogene družbe z omejeno mobilnostjo značilna visoka stopnja identifikacije posameznika s kolektivno identiteto, se v sorazmerju s procesi funkcionalne diferenciacije krepiti tudi proces individualizacije.⁷ Refleksivnost in s tem relativna avtonomija osebnih identitet se lahko kot pogoja literarne komunikacije vzpostavita šele s pojavom konkurenčnih simbolnih redov in z nujnostjo individualnega osmišljanja njihove raznovrstnosti.

Literarna zgodovina in komunikacijska teorija

Komunikacijska teorija se ukvarja z vprašanji vzajemne orientacije posameznikov, ki se nahajajo bodisi v skupnem kulturnem prostoru ali pa so v medkulturnem stiku. V ospredju je predvsem vprašanje *razumevanja* komunikacijskih dejanj. Če sprejmemo domnevo, da so kognitivni sistemi v informacijskem smislu zaprti, je razumevanje oz. nerazumevanje odvisno zgolj od tega, ali posameznikova orientacijska dejanja (oziroma njihovi rezultati) ustrezajo *pričakovanjem* komunikacijskih partnerjev, ne pa od domnevne primerljivosti kognitivnih stanj (Rusch, *Auffassen* 232).

Tovrstna definicija razumevanja se v svojem izhodišču nanaša predvsem na določen tip komunikacijskih dejanj – namreč na t. i. *face-to-face* situacijo oziroma na komunikacijo »iz oči v oči.« Popolnoma nove razsežnosti komuniciranja pa se pojavijo z razvojem tehnik, ki sporazumevalne procese ločujejo od telesa in od situacijskih kontekstov. Zato ne preseneča, da se (predteoretična) refleksija o komunikacijskih pojavih začne z razvojem pisave oz. z antično hermenevtiko. Razmislek o sporazumevalnih možnostih in omejitvah, ki jih prinaša pisna kultura, je seveda bistven tudi z literarnozgodovinskega stališča.

Problemi razumevanja pisnih besedil, odsotnosti komunikacijskega partnerja in – pogosto – izoliranosti teh besedil od kulturnega okvira, v katerem so nastala (velja predvsem za diahrona in medkulturna razmerja),

se z razvojem novih informacijskih tehnologij in množičnih medijev še zaostrijo. Pravzaprav se z vsako novo medijsko tehnologijo (tisk, film, televizija, internet itd.) na nov način organizira tudi prostor literarne komunikacije. Vpliv se ne kaže le neposredno, v novih načinih produkcije, distribucije, recepcije in predelave literarnih besedil, temveč morda še bolj posredno – na ravni spremenjenih kognitivnih, komunikacijskih, družbenih in kulturnih procesov oz. konceptov. K literarnozgodovinsko relevantnim učinkom medijskih tehnologij sodijo denimo: dekontekstualizacija, individualizacija, linearnost, racionalizacija, kanonizacija, fikcionalnost, ekonomizacija, diferenciacija, množičnost, demokratizacija, fragmentarnost, dinamizacija, komercializacija, sinhronost, decentralizacija, digitalizacija, virtualnost itd.

Literarna zgodovina in kulturna teorija

Pojem kulture je med vsemi koncepti, ki opisujejo družbene pojave, najbolj diferenciran. Njegov pomenski obseg sega od najsplošnejših, pogosto predznanstvenih rab (civilizacija, nega običajev, umetnost), preko tistih, ki jih uporabljajo t. i. humanistične discipline (»duhovna razsežnost« neke skupnosti), do poskusov ožjih znanstvenih definicij v semiotiki, antropologiji, sociologiji in drugih družboslovnih vedah (kultura kot tekst, kolektivno védenje, simbolni red ipd.). Novejše kulturne teorije pogosto povezujejo oblikovanje kulturnih oz. kolektivnih entitet s procesi kognitivne samoorganizacije (prim. Hejl, *Eigengesetzlichkeit* 195). Ta domneva je pomembna v več pogledih: 1) usmerja pozornost na ključno vlogo kognitivnih mehanizmov pri razumevanju družbenih pojavov, 2) poudarja posebne značilnosti teh mehanizmov ob njihovi hkratni vpetosti v biološke in družbene sisteme, 3) pojasnjuje procese vzajemne orientacije operacijsko zaprtih kognitivnih sistemov in 4) dopušča sistematične analize razmerij med osebniimi in kolektivnimi identitetami.

Za literarno zgodovino je zlasti zanimiv pojem simbolnega reda. Gre za tiste elemente kognitivno proizvedenih modelov resničnosti, ki so skupni pripadnikom posameznih družb ali družbenih sistemov. Skupni prostor je vzpostavljen takrat, ko samoorganizacijski procesi kognitivnih sistemov potekajo v skladu s kriterijem razumevanja. Z drugimi besedami: simbolni red omogoča načrtovanje komunikacijskih dejanj, ki privedejo do pričakovanih reakcij komunikacijskih partnerjev – in je hkrati tudi njihov rezultat. Pri tem so sistemi smisla, ki se jim morajo posamezniki v procesu socializacije prilagoditi, strukturirani v skladu z logiko kulturne evolucije. Proces socializacije potemtakem potekajo dvotirno: kulturni prostor proizvaja-

jo in oblikujejo mehanizmi kognitivnih sistemov, prav kakor mehanizmi kulturnih sistemov vplivajo na oblikovanje posameznikovih kognitivnih modelov.

Simbolni red, ki torej obsega kolektivno védenje o svetu, je organiziran v smislu narativnih načel kohezije in koherence. Njegove entitete je zato mogoče opisati s pomočjo pojmov, kot so diskurz, zgodba, mit, ritual, kolektivni spomin, kolektivna identiteta, mentaliteta ipd. Gre za rezultate in programe procesiranja modelov resničnosti, značilnih za določeno (sub)kulturo – zlasti za modeliranje njihovih temeljnih postavk: kaj velja kot resnično in kaj ne (ontološko vprašanje), kako ravnamo v stiku z drugimi (programi družbene interakcije), kako uprizarjamo čustva in katere so veljavne vrednote in norme (vrednostni in normativni sistemi) (prim. Schmidt, *Kognitive Autonomie* 229). Ta najsplošnejša področja ne obsegajo le vseh doslej navedenih pojmov (od družbene strukture do medijskih tehnologij), temveč še celo vrsto bolj specifičnih kulturno relevantnih tem.

Vprašanje o tem, kateri simbolni red v nekem družbenem kontekstu določa prostor literarne komunikacije, sodi najbrž med najtežje probleme literarnega zgodovinopisja. Težava je predvsem v raznovrstnosti pojavov, ki jih ta koncept obsega: v poštev pridejo vsi doslej navedeni pojmi, pri čemer ni povsem jasno, kaj bi lahko bil njihov skupni imenovalac. Po mojem mnenju se vsaj dve kategoriji kažeta kot poglobljena integracijska dejavnika: a) koncept literarnih zvrsti, ki povezuje funkcijsko, konvencijsko, kontekstualno in medijsko podlago literarnih besedil z njihovimi slogovnimi in tematskimi značilnostmi in b) koncept vrednostnih hierarhij oz. kanonov, ki konstrukcijo osebnih in kolektivnih identitet razume v odvisnosti od strukturnih oz. institucionalnih razmerij v polju literarne komunikacije. Naloga literarne zgodovine je potemtakem formuliranje hipotez o tem, na kakšen način v posameznih družbenih sistemih in podsistemih prevladujoči literarni diskurzi omenjene dejavnike povezujejo v bolj ali manj koherentne celote.

Literarna zgodovina in sistemska teorija

Na nastanek sistemske teorije je odločilno vplivala kibernetika, zlasti model sistemske dinamike, ki ga je sredi prejšnjega stoletja razvil J. W. Forrester. V kratkem času je večina znanstvenih disciplin sprejela pojem sistema v svoje besedišče. Hkrati je prišlo tudi do diferenciacije: glede na to, ali so sistemi (oz. omrežja med seboj povezanih pojavov) opisani z vidika celovitosti, interakcijskih povezav ali komponent, govorimo denimo o holističnih, funkcionalističnih ali strukturalističnih konceptih. Sistemi se

razen tega razlikujejo tudi z vidikov statičnosti in dinamičnosti, avtonomnosti in heteronomnosti, zaprtosti in odprtosti, naravnosti in mehanskosti, teoretičnosti in empiričnosti itd.

Z literarnozgodovinskega stališča se pojem sistema kaže kot učinkovit instrument organizacije empiričnega védenja, vendar je njegova uporaba vse prej kot enoznačna. Mnenja se razhajajo zlasti glede razmejitve med sistemskimi in nesistemskimi pojavi. Na eni strani so zagovorniki t. i. avtopoetičnih sistemov in ostrih razmejitev (npr. N. Luhmann), na drugi pa teoretiki, ki pravijo, da so prehodi med literarnimi sistemi in njihovimi okolji zabrisani (npr. G. Rusch). Zdi se, da je v tem položaju kulturne sisteme smotrno opisati kot področja nehomogene operacionalizacije simbolnih redov: njihove meje so sicer praviloma določljive, vendar večinoma na račun širokih prehodnih con v stiku z neliterarnimi okolji (npr. gospodarstvom, pravom, politiko, religijo, izobraževanjem).⁸

Za sistemsko organizacijo literarnozgodovinskega védenja je bistvena uporaba doslej predlaganih teoretičnih pojmov (identiteta, družbena diferenciacija, družbene strukture, mediji, simbolni red) na treh ravneh kompleksnosti: na makro ravni so v ospredju procesi, ki so ključni za organizacijo celotnega družbenega sistema, na ravni srednje kompleksnosti velja pozornost institucionaliziranim podsistemom, na mikro ravni pa so ključni mehanizmi individualnih interakcij.

Uporabni vidiki

V skladu s teoretičnimi izhodišči je literarno polje smiselno modelirati na treh soodvisnih ravneh kompleksnosti, pri čemer organizacijska shema vseskozi temelji na že večkrat opisanih teoretičnih pojmih.

Na mikro ravni so področja specializiranih literarnozgodovinskih študij predvsem: repertoar posameznikovih družbenih vlog v razmerju do vlog avtorja, posrednika, bralca, interpreta literarnih besedil, vpetost nosilcev literarne komunikacije v medijske sisteme in individualna uporaba medijskih tehnologij, situacijski konteksti literarne komunikacije, simbolni red (zvrstne sheme in vrednostne hierarhije) kot podlaga posameznikovega delovanja v literarnem polju, osebne identitete v luči značilnih biografskih vzorcev in mehanizmov literarne socializacije.

Na ravni srednje kompleksnosti se literarno zgodovinopisje najbolj približa sociologiji. V ospredju so: diferenciranost in razširjenost za literarno polje relevantnih ustanov, institucionalizacija literarnih vlog in vpliv literarnih elit, pomen medijskih tehnologij za delovanje literarnih ustanov, situacijski konteksti v institucionaliziranih literarnih okoljih, zvrstne sheme in vrednostne hierarhije kot podlaga delovanja institucij v literarnem polju.

Na makro ravni se literarna zgodovina vzpostavlja v obliki obsežnih sintez. Glede na ključne pojme, opisane v teoretičnem delu, bi na tem mestu lahko našli naslednje teme: socialna diferenciacija literarnega polja v razmerju do neliterarnih družbenih sfer, prevladujoči tipi identitete kot referenčni okvir funkcionalne razsežnosti literarne komunikacije, hierarhična in heterarhična razmerja na ravni literarnih makrostruktur, množični učinki medijskih tehnologij na spremembe literarnega polja, zvrstne sheme in vrednostne hierarhije kot kriteriji organizacije literarnih sistemov in podsistemov.

Okvir pričujoče razprave ne dopušča podrobne ponazoritve uporabnih možnosti gornjega modela. Zato bomo v nadaljevanju repertoar predlaganih pojmov uporabili le kot podlago za skico dveh tipov organizacije literarnega polja na najsplošnejši ravni – srednjeveškega in novoveškega. Siceršnje ključne razsežnosti modela: znanstveno- in spoznavnoteoretična refleksija, povezanost makro ravni s podrobnimi opisi individualnih oz. institucionalnih pojavov in spodbujanje kohezijskih učinkov ob hkratni diferenciranosti, morajo v tem kontekstu ostati le na ravni načelnih predpostavk. Oba primera se nanašata na kulturni prostor srednje Evrope, v ospredju pa je razmerje med heteronomnimi in avtonomnimi mehanizmi v literarnem polju.

12. stoletje

Socialna diferenciacija in literarno polje. Družbo visokega srednjega veka zaznamujejo sorazmerno stabilne razmejitve med posameznimi družbenimi stanovi: plemstvom, duhovščino, intelektualnimi krogi na novoustanovljenih univerzah, mestnim prebivalstvom in podeželskim prebivalstvom (Duby 7; Oexle 26). Vsak družbeni stan je izoblikoval značilne kulturne in literarne tradicije, ki so se razvijale v bolj ali manj tesnem stiku. Širok vpliv je imela zlasti duhovščina, medtem ko so bile kulturne tradicije plemstva in izobraženstva omejene na ozek krog elitnih skupin. Mestna kultura je sprejemala vplive z vseh strani, podeželski stan pa se je v kulturnem smislu razvijal sorazmerno avtonomno.

Družbene strukture in literarno polje. Družbene strukture so bile v 12. stoletju ponekod hierarhično organizirane (plemstvo, cerkvene organizacija), drugod pa je bil razviden pomik k načelu nehierarhičnega sodelovanja (komunalni način organizacije nekaterih meniških redov in cehovskih združenj, skupnosti študentov in profesorjev). Vertikalna in horizontalna mobilnost sta bili omejeni, vendar bistveno manj kot v prejšnjih obdobjih (vzpon ministerialov, križarske vojne, romanja, trgovske poti) (Gall

58). Diferenciacija literarnih družbenih vlog in institucionalizacija literarne komunikacije sta potekali zlasti v povezavi s širjenjem pisne kulture. Ta proces je bil v hierarhično organiziranih okoljih zaznamovan s finančno in ideološko odvisnostjo literarnih producentov in institucij od vpliva vladajočih elit. Vloga avtorjev pa ni bila omejena le s podrejenostjo naročnikom, temveč tudi z ohranjanjem nekaterih mehanizmov ustnega izročila, ki je na produkcijski strani poznalo le posredniške vloge predelovalcev literarnih tradicij. Kljub omejitvam opažamo tudi avtonomizacijo vloge literarnih producentov, ki so deloma že prevzemali odgovornost za odpiranje lastnih hermenevitičnih perspektiv, pri čemer so podobno avtonomijo predpostavljali tudi pri sprejemnikih (prologi dvorskih romanov). V zametkih se je vzpostavljala vloga literarne kritike, ki pa je bila v 12. stoletju še neposredno vključena v literarni ali teološki diskurz. Repertoar vlog so dopolnjevali specialisti za proizvodnjo in distribucijo knjig. V ustni kulturi so posredniško funkcijo še vedno ohranjali profesionalni in neprofesionalni godci.

Mediji in literarno polje. V 12. stoletju sta stanova duhovščine in izobraženstva razvijala pisne tradicije, mestno in podeželsko prebivalstvo pa je bilo praviloma nepismeno. Poseben položaj je imelo v tem pogledu plemstvo, ki je oblikovalo nove kulturne in literarne vzorce prav s prepletanjem ustnih in pisnih izročil (Bumke 607). Čeprav večina posvetnih pripadnikov dvorske družbe pismenosti še vedno ni dojemala kot podlage svojega duhovnega profila, je pisava na vseh ravneh privedla do elementarnih sprememb literarnega polja: niso se vzpostavile le nove vloge in institucije na strukturni ravni, temveč tudi nove literarne konvencije, zvrstne sheme, vrednostne hierarhije, situacijski konteksti, koncepti identitete in funkcijski okvirji literarne komunikacije. Omenjene vidike bomo obravnavali posebej, ob tem pa je potrebno omeniti še splošnejše družbene učinke pisne kulture. Gre zlasti za racionalizacijo posameznih družbenih okolij (birokratizacija, pravo, standardizacija jezika) in za krepitev mehanizmov družbenega nadzora. Materializacija komunikacijskih procesov je namreč omogočila diferenciacijo družbenega prostora, kar so elitne skupine pogosto dojemale kot grožnjo ideološkemu monopolu. Njihove reakcije so privedle do sprememb na področju literarne socializacije, ki so jo zaznamovali pojavi konvencionalizacije, kanonizacije, indoktrinacije, normiranja in cenzure. Literarna komunikacija je bila neposredno vpeta v te procese.

Simbolni red in literarno polje. Strukturne spremembe so v 12. stoletju močno vplivale tudi na preoblikovanje družbeno sprejetih modelov resničnosti – tako na najsplošnejši ravni (novo razumevanje posameznikovega položaja v svetu, njegovega razmerja do tostranstva in do transcendence), kot tudi v specifičnih razmerah literarnega polja. Odločilni premiki so bili

opazni zlasti na področju fikcionalizacije, pisna kultura pa je vplivala tudi na zaostritev zavesti o estetski razsežnosti oblikovnih (slogovnih, retoričnih, metričnih, ritmičnih) prvin. Slabljenje monopola vladajočih ideologij, ki je spremljajoč pojav družbene diferenciacije, in avtonomizacija hermenevitičnih strategij, ki je imanentna pisni komunikaciji, sta bistveno pripomogla k relativizaciji ontološke razsežnosti literarnega diskurza. Zahteva po posredovanju resničnih zgodb se je deloma umaknila težnjam po preseganju razlikovanja med resničnim in neresničnim. Te težnje so bile izrazite zlasti v dvorski romanu in v viteški liriki, seveda pa so še vedno ostajale odvisne od strukturnih mehanizmov stanovske hierarhije. Tudi fiktivni diskurzi so bili namreč vpeti v ideološki kontekst prevladujočih vrednostnih sistemov. Ideološkost literarne komunikacije je razen na omejitve fikcionalnosti vplivala tudi na procese literarne kanonizacije.

Situacijski konteksti in literarno polje. Razlike med družbeni stanovi so bile morda še najočitnejše na ravni materialne kulture vsakdanjega življenja. Situacijski konteksti so seveda vplivali tudi na komunikacijske procese v literarnem polju, zlasti takrat, ko je šlo za uprizarjanje reprezentativnih praks. Reprezentativnost je nasploh ena od pomembnih značilnosti srednjeveške književnosti – pa naj gre za liturgične obrede ali pa za ceremonialna dejanja dvorske kulture. Tudi sicer so situacijski konteksti (od arhitekture do oblačil) tvorili referenčno polje, brez katerega ostaja dovršen del literarnih besedil nerazumljiv. K temu polju sodijo slednjič tudi značilne okoliščine posredovanja in recepcije literarnih besedil. Predvsem kolektivna recepcijska situacija je s posnemanjem ustnih tradicij, z glasbeno, pevsko, plesno in dramsko spremljavo zaznamovala hermenevitični okvir literarne komunikacije.

Identiteta in literarno polje. Koncepti osebnih identitet so se v 12. stoletju večinoma izoblikovali v polju nasprotujočih si silnic – ideoloških vzorcev korporativnega mišljenja in teženj po individualizaciji. Slednje so imele podlago v različnih procesih: a) nastanek novih družbenih skupin (izobraženstvo, mestno prebivalstvo) in konflikti med tradicionalnimi stanovi (investiturni spor) so prispevali k pluralizaciji identifikacijskih vzorcev, b) pojavi družbene mobilnosti na strukturni ravni so možnosti identifikacije z novimi modeli resničnosti okrepili, c) pisna kultura je hkrati s širjenjem novih produkcijskih in recepcijskih strategij spodbujala tudi nov tip racionalnosti in interpretacijske avtonomije in d) nove komunikacijske konvencije so odpirale prostor samorefleksije. V visokem srednjem veku literarno polje prevzema vlogo operacionalizacije novih komunikacijskih možnosti. Napetosti, ki so se šele s procesom individualizacije na racionalni, emocionalni in normativni ravni vzpostavile med zunanjim in notranjim svetom, so postale osrednje tematsko in konceptualno področje različnih

literarnih zvrsti. Viteška lirika je dosegala svoje učinke s ponotranjenjem čustev in razkrivanjem nedoločljivosti prevladujočih diskurzov (Kay 41), dvorski roman je s Chrétienom de Troyes pripovedno strukturo utemeljil na korespondenci med vitezovimi junaškimi dejanji in njegovim psihološkim razvojem, junaška epika je razvila »patos individualnosti« (Heinzle 84), individualizacija pa je zaznamovala tudi religiozno pesništvo, kjer se je polagoma izoblikoval osebni odnos do transcendence. Literarno polje je imelo potemtakem predvsem funkcijo usklajevanja novega tipa individualnosti z identifikacijskimi oz. ideološkimi vzorci kolektivnih identitet (Kos, *Systemtheorie* 37).

18. stoletje

Socialna diferenciacija in literarno polje. 18. stoletje je zaznamoval prehod od stanovske k funkcionalno diferencirani družbi (Luhmann, *Soziologische Aufklärung* 208). Posamezne interesne in komunikacijske sfere (pravo, ekonomija, politika, religija, izobraževanje itd.) so se preoblikovale v funkcijsko organizirane družbene sisteme. Ta interesna področja so seveda obstajala že prej, vendar so bila vpeta v strukturalna okolja posameznih stanov. Kot sorazmerno avtonomna družbena sfera se je v tem procesu vzpostavilo tudi literarno polje. Pojem relativne avtonomije se v našem primeru nanaša na izoblikovane razmejitvene kriterije (literarne konvencije), ne pa na (domnevno) strukturalno in funkcijsko samoorganizacijo.

Družbene strukture in literarno polje. Na strukturalni ravni je bila za družbo 18. stoletja značilna visoka stopnja diferenciranosti, profesionalizacije in institucionalizacije družbenih vlog v posameznih sistemih, bolj kot v stanovskih družbah pa je bila opazna tudi diferenciranost institucij. Procesi hierarhičnih in heterarhičnih povezav so potekali v skladu s postulatoma družbene mobilnosti: načeloma bi naj bili družbeni položaji vsakomur dostopni glede na njegove kompetence in zmožnosti, ne pa v odvisnosti od socialnega porekla (Gall 58). Na ustrezen način je bilo strukturirano tudi literarno polje. Ob tradicionalnih vlogah literarnega producenta se je izoblikoval tip svobodnega pisatelja, do avtonomizacije in diferenciacije pa je prišlo tudi na recepcijski strani (estetski, hedonistični, pragmatični tipi bralcev) (Schmidt, *Selbstorganisation* 286). Še izrazitejša je bila profesionalizacija posredniških (tiskarji, založniki, knjigarnarji, knjigotržci, knjižničarji) in obdelovalnih (kritiki, interpreti, prevajalci, učitelji) vlog, zaostajala pa ni niti diferenciranost z literaturo povezanih institucij (tiskarne, založbe, kulturne in izobraževalne ustanove, bralna društva). Repertoar omenjenih vlog in ustanov razkriva odvisnost literarnega polja od neliterarnih druž-

benih okolij. O avtonomiji bi lahko govorili kvečjemu pri specifičnem (in zelo omejenem) tipu literarne produkcije in recepcije (koncept umetniškosti oz. »samouresničitve«), pa še tam bo na ravneh simbolnega reda in funkcijskih razsežnosti postala razvidna njegova heteronomna podlaga.

Mediji in literarno polje. Z vidika tehnološke zgodovine medijev 18. stoletje ni prineslo revolucionarnih sprememb. Razlike so bile vidne predvsem v stopnji razširjenosti pisne kulture in tiska, ki sta v soodvisnosti s kapitalističnim razvojem dosegala množične učinke. S komercializacijo pisne kulture so se tudi v literarnem polju uveljavili mehanizmi tržne logike. Na ta način so se lahko avtorji po eni strani deloma osvobodili finančnega in ideološkega vpliva elit, po drugi strani pa se je povečala njihova odvisnost od pričakovanj nepregledne in anonimne publike. Razvijati se je začela popularna kultura, ki je do danes ostala integralni del literarnega polja z daljnosežnimi vplivi. Množičnost pisne kulture in nepreglednost literarnega trga sta na strukturni ravni slednjič privedli tudi do pojava institucionalizirane in profesionalizirane literarne kritike. Kot se bo izkazalo v nadaljevanju, pa vpliv medijev presega strukturne spremembe literarnega polja.

Simbolni red in literarno polje. Identifikacijski elementi simbolnega reda so dobili v razmerah funkcionalne diferenciacije nov pomen – šele z njihovo pomočjo so se v kolektivni zavesti izoblikovale razmejitve med posameznimi družbenimi sistemi. Kriteriji diferenciacije pa so bili hkrati tudi indikatorji medsystemske interakcij. Tako lahko prav literarni konvenciji fikcionalnosti in polivalenčnosti služita kot paradigmatičen zgled povezanosti literarnega polja z njegovim družbenim okoljem. Kot razmejitvena kriterija sta se lahko vzpostavila izključno v razmerah moderne družbe, kjer je legitimacijsko funkcijo ideološkega okvirja in monopolni položaj nekaterih identifikacijskih vzorcev nadomestil repertoar ireduktibilno pluralnih modelov resničnosti. Konvenciji, na katerih je bila utemeljena avtonomija literarnega polja, učinkujeta s tega vidika kot refleksi mehanizmov funkcionalne diferenciacije. Na še neposrednejši način so družbena okolja vplivala na vzpostavljanje vrednostnih hierarhij v literarnem polju. Kanonizacija namreč še zdaleč ni potekala le z ozirom na kriterije literarnosti, temveč je bila odvisna tudi od političnih (nacionalna identiteta), izobraževalnih (učni programi), ideoloških (vrednostni sistemi literarnih elit), ekonomskih (kapitalski interesi založnikov) in drugih neliterarnih mehanizmov konvencionalizacije, indoktrinacije, normiranja in cenzure.

Situacijski konteksti in literarno polje. Funkcionalna diferenciacija in širjenje pisne kulture sta vplivali tudi na spremembe situacijskih kontekstov literarne komunikacije. Tukaj ni šlo le za stik literarnega polja s kapitalističnim okoljem pri tiskanju oz. distribuciji literarnih besedil in ne le za razvoj javne mreže literarnih institucij, temveč predvsem za spremenjene

okolščine literarne recepcije. Kolektivno recepcijo, naravnano k iskanju konsenzualnih interpretacij maloštevilnih besedil, je postopoma nadomeščala praksa individualnega in ekstenzivnega branja v privatnem okolju. Na ta način so se spreminjale tudi bralne strategije, ki so nato v obliki novih recepcijskih pričakovanj in okusa publike vplivale na mehanizme produkcije in vrednotenja književnih del.

Identiteta in literarno polje. Razkroj stanovske hierarhije, strukturne spremembe družbenih sistemov, širjenje pisne kulture in reorganizacija simbolnega reda – vse to so procesi, ki so seveda vplivali tudi na individualno socializacijo. Program družbene mobilnosti je v funkcionalno diferencirani družbi posameznika postavljaj v položaj, v katerem je ob odsotnosti konsenzualne podlage njegova lastna perspektiva postala ključna legitimacijska točka heterogenih modelov resničnosti, samorefleksivnost pa strategija zagotavljanja koherentnega pogleda na svet (Hejl, *Soziale Konstruktion* 55). Tovrstna avtonomizacija osebne identitete je vzpostavila tudi nove funkcijske okvirje literarnega diskurza. Literarno polje je s fikcionalnostjo in večpomenskostjo odpiralo komunikacijski prostor, kjer sta bila mogoča razvoj in integracija kognitivnih potencialov na racionalni, emocionalni in normativni ravni. Ko je ta prostor v perspektivi nekaterih družbenih elit postal privilegirano mesto operacionalizacije samorefleksivne identitete, se je uveljavila tudi ideja o estetski avtonomiji kanonizirane literature, ki pa z vidika izhodiščnih predpostavk pričujočega modela ni privedla tudi do organizacijske avtonomije literarnega polja. V prid delne heteronomije literarnega diskurza na funkcionalni ravni govorijo naslednje ugotovitve: a) funkcije slehernega družbenega sistema so vselej tudi pragmatične – v našem primeru gre za spodbujanje kognitivne fleksibilnosti, ki je ključna za ohranjanje orientacijskih zmožnosti v diferenciranem in dinamičnem družbenem okolju, b) estetska dekontekstualizacija ima smisel le v povezavi z »rekontekstualizacijo« – torej takrat, ko spodbuja vpoglede v organizacijo družbeno sprejetih verzij dejanskega sveta in c) estetska avtonomija ima politične in ekonomske implikacije, saj je med drugim v funkciji emancipacije meščanstva in »marketinškega« pozicioniranja produktov na literarnem trgu (Kos, *Ausdifferenzierung* 283).

Ob primerjavi predmodernih in modernih mehanizmov literarne avtonomije se tako ponuja naslednji sklep: z družbenimi spremembami se spremeni tudi organizacija literarnega polja, pri čemer gre redko za konceptualne (socialna diferenciacija), večinoma pa za gradualne razlike.

Sklep

Literarno zgodovinopisje se je v zadnjih desetletjih znašlo v težavnem položaju: tradicionalni teleološki modeli so postali v spremenjenih družbenih razmerah nefunkcionalni, radikalne prenovе discipline pa večinoma vodijo do novih, težko rešljivih problemov fragmentarnosti in partikularnosti. V teh razmerah se zdijo sprejemljivi modeli, ki ohranjajo nekatere tradicionalne usmeritve (narativnost, koherenca) ob hkratnem upoštevanju sodobnih standardov teoretične samorefleksije. Oba vidika sta učinkovito povezana zlasti v sociološko-sistemskih obravnavah književnosti. Razprava skuša sistematizirati teoretična izhodišča te paradigme, kar jo privede do interdisciplinarne zasnove literarne zgodovine. Njeno konceptualno podlago tvorijo a) teorija znanosti, ki omogoča spoznavno-teoretično samorefleksijo discipline, b) kognitivna, socialna, kulturna in komunikacijska teorija, ki razvijajo pojmovna in metodološka orodja za opis literarnozgodovinsko relevantnih pojavov (gre za pojme družbene diferenciacije, družbenih struktur, simbolnega reda, medijev in identitete) in c) sistemska teorija, ki proizvaja kohezijske učinke in razvija modele večdimenzionalnega literarnega polja. Interdisciplinarni model je tako prispevek k diskusiji o aktualnih problemih literarnega zgodovinopisja:

– na spoznavni ravni sprejema konstrukcijsko naravo literarnozgodovinskih sintez, ki jih ne utemeljuje v odnosu do objektivne resnice, temveč na podlagi kriterijev verodostojnosti, učinkovitosti, prepričljivosti in operativne ekonomije v kontekstu kolektivnega védenja znanstvene oz. strokovne javnosti,

– na konceptualni ravni se ukvarja z vprašanjem razmerja med literarnimi pojavi in heterogenostjo njihovega družbenega okolja, pri tem pa zagovarja diferenciranost teoretične podlage kot izhodišče za izdelavo repertoarja primerljivih sintez: ideja celovitosti oz. totalitete je s tem relativizirana, idejo teleološkosti pa nadomeščajo koncepti kontinuitete in diskontinuitete,

– na metodološki in epistemološki ravni ne opušča narativnih postopkov, vendar jih podreja nekaterim kriterijem znanstvenega diskurza: teoretičnosti, empiričnosti, uporabnosti in eksplicitnosti.

OPOMBE

¹ Vprašanje o stičnih točkah in razlikah med sistemskimi, poststrukturalističnimi, novohistoričnimi in ostalimi pristopi zahteva spricho svoje zapletenosti posebno obravnavo.

² O podrobnejših značilnostih te paradigme prim. Dovič, *Sistemske in empirične obravnave literature*.

³ Zanimivi sta tudi polisistemska (I. Even-Zohar) in strukturno-funkcijska teorija (F. Meyer, C. M. Ort, R. Heydebrand, G. Jäger, J. Schönert), ki pa ju tukaj ne obravnavamo podrobneje, saj sta s pričujočim modelom manj povezani.

⁴ Gl. Grum, *Izbrani spisi o (slovenski) literarni zgodovini*.

⁵ O »znanstvenem obratu« v literarni vedi prim. npr. Baasner 81–106.

⁶ Paradigmatičen zgled konstruktivistične literarne zgodovine najdemo v G. Ruschevi monografiji *Erkenntnis, Wissenschaft, Geschichte* (1987). Pri nas omenjajo konstruktivizem v povezavi z literarno vedo med drugim M. Dović, N. Šlibar, V. Kondrič Horvat, D. Kos, U. Perenič.

⁷ Gre za procese, ki jih je v določenem zgodovinskem obdobju mogoče opisati kot kontinuum. Vendar pa to ne pomeni, da so razumljeni teleološko.

⁸ Gl. uvodno poglavje.

LITERATURA

- Aristoteles. *Poetika*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1982.
- Baasner, Rainer. *Methoden und Modelle der Literaturwissenschaft*. Berlin: E. Schmidt, 1996.
- Bourdieu, Pierre. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Prev. Susan Emanuel. Stanford: Stanford University Press, 2000.
- Bumke, Joachim. *Höfische Kultur*. München: DTV, 1997.
- Dahrendorf, Ralf. *Homo Sociologicus*. Opladen: Westd. Verlag, 1977.
- Dolinar, Darko; Juvan, Marko (ur.). *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ljubljana: ZRC SAZU, 2003.
- Dolinar, Darko. »Literarna zgodovina in njeni bralci.« *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003. 123–138.
- — —. *Pozitivizem v literarni vedi*. Ljubljana: DZS, 1978.
- Dović, Marijan. *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC, 2004.
- Duby, Georges. *Trije redi ali imaginarij fevdalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1985.
- Durkheim, Emile. *Über soziale Arbeitsteilung. Studien über die Organisation höherer Gesellschaften*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 2004.
- Fuhrmann, Manfred. »Die Geschichte der Literaturgeschichtsschreibung von den Anfängen bis zum 19. Jahrhundert.« *Der Diskurs der Literatur- und Sprachhistorie*. Ur. Bernard Cerquiglini, Hans Ulrich Gumbrecht. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1983. 49–72.
- Gall, Lothar. *Von der ständischen zur bürgerlichen Gesellschaft*. München: Oldenbourg, 1993.
- Glaserfeld, Ernst von. *Wissen, Sprache und Wirklichkeit. Arbeiten zum radikalen Konstruktivismus*. Braunschweig: Vieweg, 1987.
- Grum, Martin. »Izbrani spisi o (slovenski) literarni zgodovini.« *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003. 345–366.
- Heinze, Joachim. *Das Nibelungenlied*. München: Artemis, 1987.
- Hejl, Peter M. »Die zwei Seiten der Eigengesetzlichkeit. Zur Konstruktion natürlicher Sozialsysteme und zum Problem ihrer Regelung.« *Der Diskurs des Radikalen Konstruktivismus* 2. Ur. Siegfried J. Schmidt. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1992. 167–213.
- — —. »Soziale Konstruktion der Wirklichkeit.« *Die Wirklichkeit der Medien*. Ur. Klaus Merten. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994. 43–59.
- Hladnik, Miran. »Količinske in empirične analize v literarni vedi.« *Slavistična revija*. 43.3 (1995): 319–40.
- Juvan, Marko. »O usodi 'velikega' žanra.« *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003. 17–49.
- Kay, Sarah. *Subjectivity in Troubadour Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

- Keupp, Heiner. *Identitätskonstruktionen. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmoderne*. Reinbek: Rowohlt, 2002.
- Kondrič Horvat, Vesna. »Der ‚Dritte Raum‘ in Erica Pedrettis Roman Engste Heimat.« *Primerjalna književnost* 30.2 (2007): 37–51.
- Kos, Dejan. »Izhodišča in perspektive empirične literarne znanosti.« *Slavistična revija* 52.4 (2004): 411–423.
- . *System- und Sozialtheorie als Komponenten empirischer Literaturwissenschaft*. Siegen: Lumis Schriften, 2000.
- . »Teoretični vidiki proučevanja medkulturnih vplivov.« *Slovenski prevodi nemških besedil v obdobju Avstroogrske monarhije*. Ur. Karmen Teržan Kopecky. Maribor: Filozofska fakulteta, 2007.
- . »Zur Ausdifferenzierung des Literatursystems im 18. Jahrhundert.« *Ad mundum poetarum et doctorum cum Deo. Festschrift für Bonifacy Miażek zum 70. Geburtstag*. Ur. E. Bialek. Wrocław: Oficyna Wydawnicza, 2005.
- Kos, Janko. »Stari in novi modeli literarne zgodovine.« *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003. 51–60.
- Kralj, Lado. »Literarna zgodovina: bolj fikcija kot znanost.« *Kako pisati literarno zgodovino danes?* Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003. 61–70.
- Luhmann, Niklas. *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt./M.: Suhrkamp, 1984.
- Oexle, Otto Gerhard. »Die funktionale Dreiteilung als Deutungsschema der sozialen Wirklichkeit in der ständischen Gesellschaft des Mittelalters.« *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*. Ur. W. Schulze. München: Oldenbourg, 1988. 19–51.
- Roth, Gerhard. *Fühlen, Denken, Handeln. Wie das Gehirn unser Verhalten steuert*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 2003.
- Rusch, Gebhard. »Auffassen, Begreifen und Verstehen. Neue Überlegungen zu einer konstruktivistischen Theorie des Verstehens.« *Der Diskurs des Radikalen Konstruktivismus 2*. Ur. Siegfried J. Schmidt. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1992. 214–257.
- . *Erkenntnis, Wissenschaft, Geschichte: von einem konstruktivistischen Standpunkt*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1987.
- . »Literatur in der Gesellschaft.« *Literaturwissenschaft und Systemtheorie*. Ur. Siegfried J. Schmidt. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1993.
- Schmidt, Siegfried J. *Die Selbstorganisation des Sozialsystems Literatur im 18. Jahrhundert*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1989.
- . *Grundriß der empirischen Literaturwissenschaft*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1991.
- . *Kognitive Autonomie und soziale Orientierung*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1994.
- . »On writing histories of literature. Some remarks from a constructivist point of view.« *Poetics* 14. 3–4 (1985): 279–303.
- Šlibar, Neva. »Spiegelungen, Verfremdungen: von der Problematik des Alteritäts- und Fremdheits-Paradigmas in der Literaturvermittlung.« *Mannigfaltigkeit der Richtungen*. Ur. Christa Grimm, Ilse Nagelschmidt, Ludwig Stockinger. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2001. 27–46.
- Virk, Tomo. »Aporije literarne zgodovine danes.« *Slavistična revija* 54.4 (2006): 811–831.

Literaturgeschichte zwischen Narrativität und Interdisziplinarität

Schlüsselwörter: literaturgeschichte / literatur und gesellschaft / sozialtheorie/ interdisziplinarität / systemtheorie / Kommunikationstheorie

Literaturgeschichtliche Synthesen zählen zu den repräsentativsten Gattungen der klassischen Moderne. Kaum ein anderes Genre integrierte auf vergleichbare Art und Weise die konstitutiven Elemente des Wertesystems des 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts: den emphatischen Subjektbegriff, die Idee der nationalen Identität, das Hochkultur-Schema und das teleologische Konzept des gesellschaftlichen Fortschritts. Es ist also nicht verwunderlich, dass im späten 20. und beginnenden 21. Jahrhundert, im Zeitalter der fragmentarischen Identitätsmuster, der Transnationalität bzw. der Globalisierung, der Kommerzialisierung der Kultur und des Endes der „großen Erzählungen“ vor allem die Literaturgeschichtsschreibung unter starken Legitimationsdruck gerät. Die literaturwissenschaftlichen Reaktionen sind in der Regel radikal; sie reichen von völliger Ablehnung dieser als archaisch diffamierten Gattung bis hin zu poststrukturalistischen Versuchen ihrer Dekonstruktion.

Um in dieser Situation „das Kind nicht mit dem Bade auszuschütten“, wird im Aufsatz ein gemäßigter Weg der literaturgeschichtlichen Neukonzeptualisierung vorgeschlagen. Entscheidende Rolle spielt dabei das Konzept der Interdisziplinarität, das – so die Annahme – dem komplexen Spannungsverhältnis zwischen archaischem Bedürfnis nach narrativer Kohäsion und Synthese einerseits und dem postmodernen Differenzbewusstsein andererseits auf eine optimierende Art und Weise Rechnung trägt. Als konzeptuelle Basis werden Wissenschafts-, Erkenntnis-, Sozial-, Kommunikations-, Kultur- und Systemtheorie gewählt, in deren Rahmen dann im zweiten Schritt zentrale Kategorien für die Organisation des literaturgeschichtlich relevanten Wissens herausgearbeitet werden: soziale Differenzierung, soziale Struktur, Medien, symbolische Ordnungen, Situationskontexte und Identitätskonzepte. Für literaturgeschichtliche Synthesen sind besonders die systemtheoretischen Modellierungen auf der Makro-Ebene von Bedeutung: soziale Differenzierung des literarischen Feldes im Verhältnis zu nicht-literarischen Kommunikationssphären, die vorherrschenden Identitätskonzepte als Referenzrahmen funktionaler Dimensionen literarischer Kommunikation, hierarchische und heterarchische Interaktionen auf der Ebene literarischer

Makrostrukturen, Massenwirkung der Medien auf Literatursysteme, symbolische Ordnungen (Gattungsschemata und Werthierarchien) als literatursoziologische Organisationskriterien. Auf diesem Wege der Herstellung synergetischer Beziehungen zwischen Kohäsionsbemühungen und Differenzierungsprozessen wird schließlich eine Reihe von Problemlösungen auf der erkenntnistheoretischen, konzeptuellen und epistemologischen Ebene der Literaturgeschichtsschreibung vorgeschlagen.

Maj 2008